

УДК 346.26

12.00.04-господрське право

Дячук Н.Д.,

викладач кафедри господарського права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні.

Стаття присвячена дослідженню правової природи механізму адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва. Визначено його поняття, основні структурні елементи, співвідношення з поняттям адміністративно-правовий захист. Розглянуто класифікацію загроз, які можуть виникати у процесі здійснення господарської діяльності. Охарактеризовано види способів забезпечення прав суб'єктів господарювання, таких як прямі (адміністративні) механізми, організаційні, публічно-сервісні(обслуговуючі).

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів господарювання; класифікація загроз суб'єктам господарювання; прямі (адміністративні) механізми; організаційні інструменти; публічно-сервісна діяльність.

Статья посвящена исследованию правовой природы механизма административно-правового обеспечения прав субъектов частного предпринимательства. Определены его понятие, основные структурные элементы, соотношение с понятием административно-правовая защита. Рассмотрена классификация угроз, которые могут возникать в процессе осуществления хозяйственной деятельности. Охарактеризованы виды способов обеспечения прав субъектов хозяйствования, таких как прямые (административные) механизмы, организационные, публично-сервисные (обслуживающие).

Ключевые слова: административно-правовой механизм обеспечения прав субъектов хозяйствования; классификация угроз субъектам хозяйствования; прямые (административные) механизмы; организационные инструменты; публично-сервисная деятельность.

The administrative and legal mechanism for ensuring the rights of private enterprise in Ukraine

The article is devoted to the problem of the legal nature of administrative and legal mechanism for ensuring the rights of private enterprise. At this article defined its concept, the main structural elements, the relationship with the concept of administrative and legal protection. We consider the classification of threats that may arise in the course of business. We characterized kinds of ways to ensure the rights of business entities such as direct (administrative), organizational, public service (serving) arrangements.

Keywords: administrative and legal mechanism for ensuring the rights of business entities; classification of threats entities; direct (administrative) mechanisms; organizational tools; public and service activities.

Постановка проблеми. На даний час в Україні досить не просте становище у суб'єктів приватного підприємництва. Через нестабільність валютного курсу, недосконалість чинного законодавства, недобросовісну конкуренцію, криміналізацію економіки існує ще багато загроз, які негативно впливають на економічний стан приватного підприємництва та подальший його розвиток. Тому є доцільним розглянути ймовірні загрози, які впливають на приватне підприємництво, також дослідити правову природу механізму адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва. Та визначити основні види способів забезпечення прав суб'єктів господарювання.

Стан дослідження. В теорії адміністративного права існують різні підходи до розуміння поняття та змісту адміністративно-правового захисту. Окремі

аспекти цієї проблематики досліджували в своїх працях такі науковці, як О.М. Бандурка, З.С. Варналій, О.В. Волкович, В.В. Галунько, Я.В. Греца, М.В. Ковальова, Т.М. Кравцова, А.В. Кужель, В.І. Курило, В.К. Мамутова, В.Л. Мусіяка, Є.В. Петров, І.М. Риженко, О.П. Рябченко, Н.О. Саніахметова та ін. Однак зазвичай такі дослідження стосуються конкретних прав окремих видів суб'єктів господарювання або ж лише окремих способів адміністративно-правового захисту і не представляють цілісного бачення адміністративного-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання.

Мета статті є розглянути класифікацію загроз , які можуть виникати у процесі здійснення господарської діяльності , суб'єктами приватного підприємництва в Україні .Також, охарактеризувати види способів забезпечення прав суб'єктів господарювання, таких як прямі (адміністративні) механізми, організаційні, публічно-сервісні(обслуговуючі).

Виклад основного матеріалу. Отже, в науковій літературі можемо знайти різні трактування поняття адміністративно-правового захисту . Зокрема, залежно від ступеня загрози охоронюваним правовідносинам виділяють три рівні захисту. Перший з них – адміністративно-правовий захист – тлумачать як активні дії органів публічної влади, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення до адміністративної відповідальності. Другий – адміністративно-правова охорона у вузькому розумінні – це статичний стан адміністративного права, що виконує превентивну функцію з попередження та профілактики правопорушень, усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією для забезпечення прав, свобод та законних публічних інтересів відповідних суб'єктів. Третій рівень – адміністративно-правова охорона у широкому розумінні, що включає в себе елементи

адміністративно-правового захисту та охорони у вузькому розумінні, тобто сукупності статичної та динамічної діяльності публічної влади, що здійснюється на основі адміністративно-правових норм.

Під захистом прав суб'єктів господарювання І.В. Головань розуміє введення в дію системи правових і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав цих суб'єктів і недопущення їхніх порушень. [3, с.27] Однак деякі вчені вважають таке визначення доволі спірним, оскільки за межами захисту в цьому випадку залишається сукупність взаємозалежних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких при необхідності забезпечується захист. Коли ж зазначені способи й засоби вводяться в дію, мова йде про механізм захисту.

З урахуванням цього О.П. Подцерковний пропонує більш вдале за змістом поняття захисту прав суб'єктів господарювання – сукупність взаємозалежних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких при необхідності забезпечується захист законних прав суб'єктів господарювання при їх порушенні [7, с.426]. Разом з тим слід погодитися з О.В. Аушевою в тому, що захист прав суб'єктів господарювання в конкретних відносинах – це не стільки наявність сукупності правових засобів, способів і форм, передбачених законодавством, скільки результат їх застосування, який і стає фактично забезпеченням цих прав для суб'єктів господарювання з боку органів публічної влади.

Досліджуючи в своєму дисертаційному дослідженні адміністративно-правове забезпечення діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні Ямкова І.М. в контексті обраного нею виду суб'єкта господарювання визначає поняття адміністративно-правового забезпечення як адміністративну діяльність публічної адміністрації щодо забезпечення закріплених в Конституції та інших законах України прав і законних інтересів відповідних суб'єктів господарювання, публічного інтересу держави і суспільства в цілому. З погляду теорії правового розуміння науковець розкриває зміст поняття

адміністративно-правового забезпечення через механізм адміністративно-правового забезпечення – сукупність адміністративно-правових засобів функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою створення для суб'єктів господарювання сприятливих умов для реалізації ними права на підприємницьку діяльність, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства в цілому.

М.В. Шиленко аналізуючи адміністративно-правову термінологію, що вживається науковцями при характеристиці суті адміністративно-правової охорони господарюючих суб'єктів зазначає, що адміністративно-правова охорона (захист) має подвійну правову природу залежно від того, в якій правовій площині розглядається ця категорія. Якщо говорити з точки зору публічного права, то суб'єкти публічної влади щодо господарюючих суб'єктів є, з одного боку, зобов'язаними захищати їх права та законні інтереси, але в разі порушення підприємцями прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного та ін. законодавства, вони уповноважені застосовувати щодо порушників заходи адміністративного примусу. З погляду приватного права М.В. Шилько зазначає, що суб'єкти публічної адміністрації не можуть втручатися у господарську діяльність суб'єктів господарювання, а в адміністративно-правовому аспекті необхідно здійснювати захист суб'єктів господарювання від незаконного перешкоджання їх діяльності суб'єктами публічної адміністрації[9,с.1192].

Говорячи про адміністративно-правове забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва, яке включає в себе також адміністративно-правовий захист та охорону цих суб'єктів, не можемо оминати також питання загроз, які можуть виникати у процесі здійснення господарської діяльності. Найбільш розгорнуту класифікацію видів загроз знаходимо в науковій праці Л.Г. Чистоклетова, який виділяє окремі види загроз за наступними критеріями:

за джерелом виникнення – зовнішні (розкрадання матеріальних засобів і цінностей особами, котрі не працюють на цьому підприємстві, промислове шпигунство, незаконні дії конкурентів, рейдерство тощо) і внутрішні. До найнебезпечніших зовнішніх загроз, які можуть нанести шкоду підприємству або зробити його подальшу діяльність неможливою, Реверчук Р.Й. відносить також:

- недосконалість чинного законодавства;
- недобросовісну конкуренцію;
- зміну валютного курсу;
- криміналізацію економіки;

1) за ступенем тяжкості наслідків – загрози з високою, значною, середньою і невеликою тяжкістю наслідків;

2) за ступенем вірогідності виникнення – малоймовірні і реальні загрози;

3) за об'єктом посягань. Об'єктом посягань виступають передусім ресурси: трудові (персонал), матеріальні, фінансові, інформаційні. Загрози персоналу – шантаж з метою отримання конфіденційної чи таємної інформації тощо. Загрози матеріальним ресурсам – ушкодження будівель, помешкань, систем зв'язку, викрадення устаткування. Загрози фінансовим ресурсам – шахрайство, фальсифікація фінансових документів, валюти, крадіжка грошових коштів. Загрози інформаційних ресурсів – несанкціоноване підключення до інформаційної мережі фірми, вилучення конфіденційних чи таємних документів, негативні інформаційні впливи, дезінформація тощо;

4) за суб'єктами загроз – загрози з боку кримінальних структур; загрози зі сторони недобросовісних конкурентів; загрози з боку контрагентів; загрози з боку власних співробітників. На наш погляд, тут варто би було додати також і державу в особі органів публічної влади та їх представників, які можуть

становити як загрозу, так і суттєву перешкоду до нормального функціонування підприємства чи підприємця;

5) за видами збитків – загрози, реалізація яких несе прямий збиток і загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди;

б) за характером відповідальності особи, що несе (чи реалізовує) загрозу безпеці суб'єкта господарювання можна виділити загрози, в результаті реалізації яких до осіб, котрі здійснюють їх можуть бути застосовані норми:

-цивільно-правової відповідальності;

-кримінально-правової відповідальності;

-адміністративно-правової відповідальності.[6, с.38-39]

Таким чином, спектр загроз, з якими доводиться стикатися вітчизняним суб'єктам господарювання, досить значний.

Адміністративно-господарська діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування пов'язана з публічно-владними повноваженнями і полягає у виконанні ними управлінських функцій щодо суб'єктів господарювання (регулювання господарської діяльності та контролю за нею) та наданні суб'єктам господарювання адміністративних послуг. При аналізі видів правових методів регуляторної діяльності, Т.М. Кравцов зазначає, що поряд з загальними методами державного управління (переконанням та примусом) у регуляторній діяльності держави застосовуються спеціальні методи, притаманні лише функції державного регулювання господарської діяльності.

Спеціальні методи залежно від мети регуляторної діяльності науковець класифікувала на: 1) методи забезпечення соціальної спрямованості економіки (державне замовлення та державне завдання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; стандартизація і сертифікація); 2) методи забезпечення економічної безпеки суспільства і

держави (ліцензування, патентування, квотування господарської діяльності);

3) методи стимулювання суспільно важливих видів господарської діяльності (метод пільг: інвестиційних, податкових тощо та метод фінансової підтримки: дотації, компенсації, цільові інновації, субсидії). При цьому вона вказує у своєму дослідженні, що зміст і застосування органами виконавчої влади методів державного регулювання регламентуються лише правовими нормами, а вибір їх визначається в залежності від завдань, що стоять перед державою у певний проміжок часу, та обсягом повноважень регуляторного органу.

Однак повнішу та більш розгорнуту, на мою думку, систему інструментів участі держави в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності господарюючих суб'єктів, у своєму дисертаційному дослідженні представив Є.В. Петров. Аналізуючи всі можливі форми та порядок участі суб'єктів публічної адміністрації в адміністративно-господарських відносинах, від виділяє найперше прямі (адміністративні) механізми участі публічної адміністрації в адміністративно-господарських відносинах, такі як: - антимонопольне регулювання; - регулювання природних монополій; - планування та прогнозування економічного розвитку; - регулювання цін та тарифів; - господарський нагляд (контроль).

Друга група інструментів участі публічної адміністрації в адміністративно-господарських відносинах – організаційні. Відмінність від прямих методів полягає у використанні їх за зверненням суб'єкта господарювання, а не за ініціативою публічної адміністрації. Як зазначає науковець їх вплив на суб'єктів господарювання є опосередкованим, він не тягне за собою примушення їх до певної діяльності (рішень чи бездіяльності). Зрештою, наслідком застосування організаційних інструментів є розширення сфер (можливостей) функціонування суб'єктів господарювання, адже вони носять не обмежувачий, розширювальний характер для їх правового статусу.

Організаційні інструменти діяльності публічної адміністрації належать до публічно-сервісної (тобто обслуговуючої) діяльності господарюючих суб'єктів.

До переліку вказаних інструментів автор відносить реєстрацію суб'єктів господарювання, ліцензування, патентування, квотування, встановлення нормативів та лімітів, стандартизацію та сертифікацію. Однак Є.В. Петров вказує, що в умовах функціонування ринкової економіки не завжди бажаним та доцільним є прямий та/або організаційний вплив держави на суб'єктів господарювання. Тому в сучасних економіках світу розроблено та з успіхом впроваджено механізми опосередкованого впливу держави на ринок, які проявляються насамперед у формі фінансової підтримки суб'єктів господарювання. Їх головна особливість проявляється у тому, що вони, фактично, розширюють правовий статус суб'єктів господарювання. Це досягається або через надання фінансової підтримки останнім, або через звільнення їх від сплати обов'язкових платежів, зокрема через надання інвестиційних, податкових та інших пільг; дотацій; компенсацій; цільових інновацій та субсидій.

Підсумовуючи аналіз основних точок зору, які існують в науковій літературі, можна спостерігати плюралізм думок стосовно юридичної природи адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва. Дуже часто зустрічаємо визначення таких понять, як адміністративно-правовий захист та адміністративно-правова охорона. Однак в межах нашого дисертаційного дослідження в силу комплексного характеру правовідносин, що виникають з приводу визначеної категорії суб'єктів, необхідно розглядати адміністративно-правовий механізм забезпечення в максимально широкому значенні. Якщо ми ставимо за мету з'ясувати, що вимагається від органів публічного адміністрування для того, щоб визначена категорія господарюючих суб'єктів була спроможна ефективно реалізувати свою правосуб'єктність, ми повинні визначати всі

передумови, умови, необхідні для забезпечення реалізації законних прав та інтересів зазначених суб'єктів на всіх етапах здійснення їх діяльності.

Висновок. Тому я вважаю, що поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання включає в себе сукупність всіх передбачених національним та міжнародним законодавством способів, засобів та важелів впливу, якими наділені органи публічної влади з метою створення максимально зручних та ефективних умов для заснування суб'єкта приватного підприємництва, провадження ним своєї господарської діяльності аж до моменту її припинення. Це поняття включає в себе також необхідність захисту та охорони законних прав та інтересів зазначеної категорії господарюючих суб'єктів (особливо коли мова йде про малі та середні форми приватних підприємств або про фізичну особу-підприємця). Для цього держава наділена широким спектром важелів впливу, які ми досліджували вище.

Проте в цьому адміністративно-правовому механізмі варто відзначити на мій погляд один із першочергових інструментів, без якого неможливим стає застосування всіх інших – це нормативно-правове забезпечення. За відсутності належної законодавчої бази або ж за умови ігнорування необхідності постійно приводити у відповідність відповідні нормативно-правові акти вимогам, які диктує розвиток українського суспільства та інтеграційні процеси, в яких бере участь Україна, важко говорити про якість забезпечення прав господарюючих суб'єктів. Другою за значимістю, на мій погляд, є умова щодо реального забезпечення застосування законодавства на практиці. Адже навіть найбільш досконала законодавча база за відсутності правозастосовної практики робить такий адміністративно-правовий механізм нежиттєздатним. Саме тому в наступному розділі проаналізуємо наслідки недотримання зазначених вимог на прикладі окремих сфер здійснення господарської діяльності на окремих територіях України. Також спробуємо представити можливі варіанти адміністративно-правового забезпечення

функціонування цих суб'єктів і показати, наскільки сильно вони потребують на даний час саме адміністративно-правового захисту та підтримки від держави.

Література:

1. Адміністративне право України: у 2 т. Т.1. Загальне адміністративне право. Академічний курс: підручник/ В.В. Галуцько, В.І. Олефір, Ю.В. Гридасов, А.А. Іванищук, С.О. Короед. – К.: ХМД, 2013. – 396 с.
2. Аушева О.В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О.В. Аушева ; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. — Донецьк, 2007. — 18 с.
3. Головань І.В. Правова робота у механізмі захисту прав суб'єктів господарювання: Дис. канд. юрид, наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003. – 216
4. Кравцова Т.М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання : Автореф. дис ... д-ра юрид. наук / Т. М. Кравцова . – Харків : Б. в., 2004 . – 35 с.
5. Петров Є.В. Адміністративно-господарське право як підгалузь адміністративного права України Дис. на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук. - Спеціальність 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. - Харків 2012. – Режим доступу: law.univ.kiev.ua/images/stories/Lit/kaf_admin/10.docx. – 398 с.
6. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур [монографія] / Реверчук Н.Й. – Львів ЛБІ НБУ. 2004. – 195 с.

7. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – Х.: «Одиссей», 2005. – 464 с
8. Чистоклетов Л.Г. Класифікація загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті нових викликів інформатизації та глобалізації ринкових відносин/ Л.Г. Чистоклетов// Вісник. Наука і практика. – Катовіце. – 2012.- С. 38-40.
9. Шиленко М. В. Поняття адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва [Електронний ресурс] / М. В. Шиленко // Форум права. - 2013. - №1. - С. 1188-1193. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
10. Ямкова І.М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ямкова Ірина Миколаївна; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини "Україна". - К., 2013. - 20 с.